

1

Kwaad, tussen wereld en transcendentie

- Er is in alle mythen over het kwaad een relatie tussen het (teveel) opgaan in begeerten en verlangens naar de wereld en het kwaad. Voor de klassieke wereld ligt dat met name in twee dingen:
 1. We zijn fysiek kwetsbare en sterfelijke wezens en dat doet pijn.
 2. We kunnen er niet aan ontkomen want dat hebben de goden ons afgenomen.
 3. We moeten kijken wat we als mensen wel in de hand hebben, of kunnen krijgen.

Maieutiek_Kwaad 2023-1

2

De mens verliest het goede

- Het kwaad was in de wereld en de mens was goed (klassiek).
- Dan ontstaat de ervaring dat het de verlokkingen van de wereld zijn die inwerken op de mens. De menselijke principiële verleidbaarheid komt nu in zicht.
- Wereldverzaking, of juist liefde voor het leven richt de mensen nu op iets dat boven het hier en nu uitstijgt. Het goede is buiten de mens.

Maieutiek_Kwaad 2023-1

3

Kwaad, tussen wereld en transcendentie

- Binnen de christelijke traditie lijkt afstand nemen van de wereld dé oplossing, maar niet iedereen verwerpt daarmee het aardse bestaan. Dat idee ontstaat m.n. in de Middeleeuwen.
- Augustinus zoekt juist in God zijn bron van vreugde over het aardse leven, maar dat betekent wel dat hij een ander mens wordt. (blz. 45)
- Kwaad wordt nu het gevolg van afvalligheid; dan wordt de mens eendimensionaal en verliest zijn transcendentie mogelijkheden. Al het andere kwaad volgt hieruit.

Maieutiek_Kwaad 2023-1

4

Moderne variant van het kwaad van Augustinus

“Einstein verklaart dat de mens zichzelf uit de gevangenis van zijn egocentrisme moet bevrijden. Hij is daartoe in staat, hij moet alleen ophouden in te gaan tegen zijn intuïtieve bewustzijn dat hij deel uitmaakt van het geheel en dit bewustzijn te verraden. Dat is Einsteins formulering van de zonde tegen de Heilige Geest. Ook bij Einstein betekent die zonde tegelijkertijd de straf: vernietiging van de natuur, vijandschap tussen de mensen, verraad aan zichzelf.

Als de moderne beschaving ook voor het overige de in zichzelf opgesloten mens bevoordeelt en vooropstelt, zal ze, zo luidt Einsteins sombere prognose, moeten eindigen in zelfvernietiging, temeer daar de geestelijke verarming - het verraad aan de transcendentie - hand in hand gaat met een enorme groei van zijn technische vaardigheden. Bij Einstein is de transcendentie de idee van het geheel, opgevat als de eenheid van natuur en geest.”(S. 48)

Maieutiek_Kwaad 2023-1

5

Schelling (1775 – 1854)

Schelling was een Duitse filosoof die we nu vergeten zijn, maar die studeerde met Hegel en les gaf aan Engels, Bakunin en Kierkegaard. (Geen van hen was enthousiast) Zijn ideeën over religie en het kwaad vormen een overgang tussen theïstische en atheïstische denkwijzen over het kwaad. Dat is vermoedelijk waarom Safranski hem zo uitgebreid aan het woord laat.

Maieutiek_Kwaad 2023-1

6

Schelling, het kwaad en God

- Schelling zegt; 'God moet zich ook eerst uit het duister plooiën'. Safranski zegt; 'Dit zijn onderzoeken waar we nu nog mee bezig zijn; Hoe schiept bewustzijn zichzelf uit de onbewuste natuur.'
- Is het kwaad de optie van de mens om af te zien van zijn openheid en terug te vallen tot chaos?(52)

Maieutie_kwaad 2023-1

7

7

God en het kwaad

- Safranski gebruikt de lezing van Schelling, waarin God zich uit het duister plooië.
- Er zijn (uiteraard) andere christelijke teksten waarin de discussie over het kwaad vooral gaat over of het kwaad bij de –te nieuwsgierige of veeleisende- mensen begint óf bij afvallige engelen (zoals Satan) die het kwaad brengen doordat ze de mensen verlokken zich tegen God te keren. En er zijn zelfs teksten waarin dat vooral lukt omdat het steeds maar geconfronteerd worden met het goede gaat vervelen.

(bron o.a. Kennis van het kwaad(2004))

Maieutie_kwaad 2023-1

8

8

Uitgelicht

9

Transcendentie

- Transcendentiaal is iets anders. Dat is vlg. Kant dat wat de grenzen van de kennis aangeeft. Die wil een transcendentale analyse.
- Het begrip 'transcendent' daarentegen werd door Kant gebruikt in de betekenis van 'buitenzintuiglijk', maar anderen zoals Levinas en Jaspers beschrijven transcendent als dat wat ons raakt, ook al kun je het niet kennen op de manier zoals je een object kunt kennen. Het overstijgt, maar is ook aanwezig (immanent) in de waarneembare wereld.
- Dan gaat het om iets niet objectief kenbaars, wat ons inspireert, in beweging zet of zelfs ons geweten vormgeeft.

Maieutie_kwaad 2023-1

10

10

Transcendentie, maar waar naar toe?

- God schiep de natuur, de natuur is goed, maar er zijn tegenwerkende krachten. Die horen bij het niets, waar God de wereld uit schiep. De mens heeft vrije wil, maar moet zich richten op transcendentie en niet op het niets. (Augustinus)
- De mens moet boven zichzelf uitstijgen, wereld moet beter gemaakt worden ook vandaag de dag, maar de plek van God is leeg, stelt Safranski.

Maieutie_kwaad 2023-1

11

11

In de secularisatie

- Schelling stelt dat het verloochenen van de menselijke transcendentie het kwaad is. Zijn weg is net als bij Augustinus naar God. Maar God zelf heeft hier de dubbelheid van de chaos waaruit hij schiep en de goedheid die hij is.
- Taylor (1931) zegt dat we met de secularisatie wel God hebben opgegeven, maar niet de christelijke idealen. We noemen het alleen geen transcendentie meer, maar vooruitgang.

Maieutie_kwaad 2023-1

12

12

Mens als tussenvorm

- Bij Schelling staat de mens tussen dieren en God in. Ditzelfde zegt Nussbaum.
- De kwetsbaarheid van de mens wordt door haar echter omarmd, terwijl Schelling strijd ziet bij de dieren en eenheid in God en de mens moet tot die eenheid geraken.
- Voor Schelling, die zich zijn hele denkende leven blijft ontwikkelen, is de opkomst van de empirische wetenschap een probleem m.b.t. het kwaad.

Maieutiek_Kwaad 2023-1

13

13

Het rad van de hamster is het kwaad

“Schelling heeft geen moeite met de triomf van de empirische wetenschappen. Het kwaad begint volgens hem pas waar het bewustzijn zich ondanks de toename van de kennis vernauwt, waar het menselijke transcendentievermogen voor de immanentie wordt opgebruikt en het er uiteindelijk alleen nog maar op aankomt het rad, waarin de hamster loopt, zo comfortabel mogelijk in te richten. Dat is het ene aspect van de geschiedenis van het kwaad, die samenhangt met het verraad aan de transcendentie.”(59)

Maieutiek_Kwaad 2023-1

14

14

Schelling en de discontinuïteit

- De late Schelling is zo verontrust geraakt over de mogelijkheid om uit de verplating te blijven dat hij het idee vooruitgang vervangt door discontinue epifanieën. (61) Filosofie moet geïnspireerd zijn door deze openbaringen. Dat tilt mensen op naar het transcendente.
- Het kwaad is dan volgens hem alom tegenwoordig en we komen er alleen maar uit met openbaring. Terug naar Augustinus; de mens kan het niet alleen. (Kierkegaard heeft misschien meer opgestoken van Schelling dan hij wil toegeven.)

Maieutiek_Kwaad 2023-1

15

15